ЗІРКА

Переглядаючи свій архів, Іван Іванович на пожовклому від часу листку записної книжки прочитав запис: Шацьк і дата римськими та арабськими цифрами. Це так розвередило його душу, що мусив пройтися по кімнаті, бо щось здавило горло, мов кліщами, й окуляри вкрилися туманом.

Іван Іванович уже відомий вчений, професор, а тоді, коли зробив цей запис, був лише кандидатом біологічних наук відомого столичного інституту і навіть у гадці не мав, що слово, дата і все, зв'язане з ними, зможуть так фатально вплинути на його життя.

Почав пригадувати.

...Домовилися листом, що вона зустріне його на пероні. Уточнили час прибуття поїзда. Але він, пам'ятає, не міг витримати, побоявся, що того другого поїзда може не бути, і приїхав іншим — на дві години раніше. Ясна річ, що ніхто його не зустрів...

Іван Іванович сумно всміхнувся, загадавши той свій невмотивований поспіх.

Пригадує, як присів на лавочці перед станцією. До приходу поїзда залишалося ще цілих дві години. Навколо пусто, безлюдно. Пара пасажирів, що висіла разом з ним, зайшла в будинок. Начальник станції у червоній шапці також зник у дверях, як тільки поїзд по хвилинній зупинці рушив з місця.

Почав роздивлятися. Вдалині манив до себе ліс. У повітрі, хоч стояла спека, носилися ластівки. Над рейками тремтіло марево. Недалеко від лавочки, на якій сидів, лежав шматочок булки. Його обліпили мухи. Вони

час від часу, чимсь стривожені, злітали вгору і знову роєм падали на принаду.

Бенкет мухам перервав горобчик. Він жваво прискакав на тоненьких ніжках до булки, розігнав мух, схопив швиденько здобич і полетів.

Коли ж і ця коротка розвага скінчилася, Іван Іванович встав. Сидіти на сонці було жарко й нудно.

Щоб скоротити час чекання, пішов побродити незнайомою місцевістю. Зразу за станцією йшла дорога. Середина її була вибита кінськими копитами до пилу, а по краях потріскала від спеки, заросла рідким подорожником. Тінь від тополь, лип обабіч дороги не захищала від спеки.

По один бік дороги — кілька будиночків, по другий — поле. Колосилися пшениці — скоро жнива. Співали жайворонки, пахло прив'ялими травами, польові коники вигравали на своїх зелених скрипочках. Над полями у вишині ширяв коршун, посилаючи на землю ледь чутне квиління.

Пройшовши з півкілометра, повернувся на станцію. Ану ж поїзд прибуде швидше і вона буде на нього чекати?

Знову сів на лавочку, на яку тепер падала тінь даху, її, звичайно, ще не було. А час робив своє: хвилини йшли. Минула година, півтори. Скоро другий поїзд. Раптом серце забилося жвавіше: вона! Побачив її здалеку. Висока, струнка, граціозна, усміхнена. Помітивши його, прискорила кроки. Здалеку вітала його очима, що випромінювали кохання, молодість, радість і щастя. Чудові брови робили її личко неповторно чарівним.

— Давно чекаєш? — запитала трохи винувато, усміхаючись, бо думала, що запізнилася.

Він сказав, що чекає давно, бо приїхав не тим поїздом, яким домовилися.

З того вони обоє довго сміялися, як безжурні діти.

— Ходімо, ходімо швидше, дурне моє закохане хлоп'я,— квапила вона.

У неї в руках кошик, в якому, легко здогадатися,—) провізія.

— Ти голодний? — запитала.— Не соромся. Я можу завести тебе додому й нагодувати.

Він запевняв, хоч, може, не зовсім щиро, що не голодний.

Коли правда, то добре,— сказала вона.— Пообідаємо десь на свіжому повітрі. Матуся добре про нас подбала,— показала на кошик.

— Піду за тобою, куди хочеш.

— То давай поїдемо в Шацьк,— запропонувала вона. Слово "Шацьк" йому ні про що не говорило, але він

був згоден їхати, куди вона захоче.

— Тільки на чому? — запитав.

— Ти, здається, власної машини не маєш? — сказала дівчина, а в очах — сонце радості.

— Тут не маю,— відповів серйозно, неначе справді вдома є машина, та ще й яка!

— Отже, автобусом!

— Я міг би й пішки,— сказав уже без жартів,— Тому й спитав на чому.

— Пішки не треба,—заперечила вона.—Там походимо. А зараз подалі від спеки, в холодок, у ліс. А там і озерце. Скупаємося.

— Чудово, я в твоєму розпорядженні. Веди хоч на край світу.

— Туди далеко,— переконувала дівчина.— Поїдемо ближче.

На найближчій автобусній зупинці наче спеціально на них чекав невеличкий старий автобус. Йому давно б на відпочинок, бо вислужив уже своє, але при невеликому навантаженні може ще працювати.

Вони, виявилося, єдині пасажири. Сіли й поїхали в напрямі Шацька — у край лісів і озер. На вибоїстій дорозі трясло й підкидало; автобус деренчав зі старості так, що й розмови не було чути, але пасажирам було весело, молодо.

Однак до Шацька не доїхали. Висіли на найближчому узліссі, проти озера.

Автобус, вкрившись пилюкою, мов туманом, зник з обрію. Зайшли в тінь кислатого дуба і поснідали з таким апетитом, якого, мабуть, зроду не відчували. Було так чудово в синьому небі, в зеленому лісі і в серцях молодих людей, що хотілося дихати й дихати незаймано-чистим повітрям, впиватися красоїб чарівної природи, синявою неба, сріблом озера, золотом Літнього дня.

— Нумо, помовчимо трохи? — запропонував.

— Добре,— з радістю погодилася врна.

— Послухаємо музику лісу. Слухай!..

— Хіба ліс грає? — зйпйтала вона пошепки.

— Грає,— відповів він кивком голови.

— Що в ньому грає?

— Усе...

— Що — усе? — питала знову вона.

— І стовбури, і гілки, і листя. Усе.

— Може, шумить? — перепитала.

— І шумить, і грав, і все грав по-своєму. Дуб інакше, ніж тополя, клен інакше, ніж ясен. Чуєш, заграв дуб?

— Хіба? Я не чую,— дівчина насторожилася, напружила зір і слух, та даремно.

— Вслухайся,— порадив він.— Ти ніколи не чула, як липа вночі перешіптується з дубом?

— Не чула.

— Вона йому про кохання так ніжно, а він зітхне глибоко, похитає кучерявою головою, ніби скаже: "Старість! Нема вже того, що бувало. Ех!.."

— І ти чув? — недовірливо запитувала дівчина.

— Може, не слова, але уявляв, що така нічна розмова могла бути.

Дівчина задумалася.

— Може, і справді можна чути, як дерева розмовляють,— промовила. — Але треба трохи фантазії.

— Треба любити ліс,— сказав він,— Ліс і казку. Як же восени гарно говорить ліс! Скаржиться, що холодна осінь оголила його як на сміх...

Дівчина дивилася на нього. Чи жартує? Але він серйозний.

— А про кохання наше може розповісти ліс? — запитала жартома.

— Послухаймо!

Зашуміли дерева, наче на замовлення, і почалася казка...

— Ти кохаєш мене? — поцікавилася дівчина, перериваючи лісову казку.

— Аж до болю кохаю.

— А я більше,— всміхнулася вона.

— Яке ж у тебе гарне ім'я! Зірка...

— Подобається тобі?

— Дуже. Хоч якби ти мала й інше ім'я, це не зменшило б мого кохання. А ім'я справді гарне. Хто тобі його дав?

— Тато. Він любив мене дуже. Такого імені нема в святих, тому батько й не хрестив мене. Піп уперся, ім'я, мовляв, поганське, але батько сказав, що без хрещення обійдеться.

— Хто ж ти така? Нехрещена?

— Я зірка з самого неба.

Відповідь розчулила. Він дивився на неї, як на чудо краси й досконалості.

— Ти моє ясне сонечко. Освітила ти мене і душу.

— Твоє ім'я також гарне,— сказала.

— Що в ньому гарного? Буденне.

— Для мене вона найкраще. Івасик Телесик. Хіба не гарно?

— Коли так хочеш — гарно,— промовив Іван Іванович.— Але ось що. Розкажи мені про себе. Хоч, власне, мені байдуже, хто б ти не була.

— Та, власне, що казати? Моя біографія проста. Дочка бідного селянина, поета в душі, хоч і не дуже письменного. Батька давно немає в живих. Мати виховала мене. А далі мою долю знаєш? Народилася при Радянській владі, вчуся в радянському університеті, у тому, що й ти...

— До мене нікого не любила? — задав ревниве питання. Йому дуже хотілося, щоб вона відповіла "ні!"

— Багато хлопців увивалося коло мене, але не любила я нікого,— сказала вона.— Мені було приємно і водночас смішно дивитися на їх

закохані, ревниві погляди. Бувало, думаю: який би ти був? якби справді одружився? Може б, і знущався? Може б, пиячив? Хіба мало прикладів?

Вона раптом опустила голову, помітно посмутніла. Чи задумалася над тим, хто її партнер, який так гарно говорив про кохання, про ліс, про музику дерев.

Іван Іванович відгадав її тривогу.

— Про мене що ти думаєш? — спитав.

— Сам скажеш, який ти,— промовила стиха.

Іван Іванович погладив її руку, що нервово м'яла дубовий листочок.

— Що про себе сказати? — промовив стиха.— Поганих звичок не маю: не п'ю, не к^рю, ніколи нікого не скривдив, не заподіяв нечвснргр вчинку. А далі сама побачиш. Готовий вік тобі вхужкЬк.

Зірка всміхнулася.

— Слуги мені не треба, у сказала, чаруючи його своїм поглядом.— Людини треба.

— Думаю, що будеш її мати,— сказав упевнено.—І

Але придивляйся, поки не пізно. Мені здається, що я весь перед тобою. Нема в мене ні хитрощів, ні лукавства. Такою і ти мені здаєшся. Думаю, що це так? Але ми зайшли в такі філософські дебрі...

Вона пригорнулася до нього. її каштанове волосся, уста і.вся вона пахла медом, лісом, сонцем, чимсь неповторним, притаманним тільки їй одній, як запах фіалки притаманний ніжній синій квітці, запах троянди

— колючій королеві квітів, як дух конвалії — білим травневим дзвіночкам.

— Скажи, чому це так? — почав захоплено.— Чому одну людину полюбиш і здається, що не існує для тебе нікого більше на світі? Хай мені стануть зараз до вибору всі красуні світу, і я не гляну на них. Ти заслонила їх собою. Ти моє щастя, моя мрія.

Вона затулила йому рота рукою.

— Тсс, не говори. Бачиш, дві пташки?

— Ні.

— Он там,— показала пальцем,— на гілочці, бачиш?

— Бачу,— всміхнувся Іван Іванович.— Зяблики збираються, видно, закласти нову родину вдруге в цьому році.

Зяблики полетіли. Зірка похнюпилася.

— Коли ми поженимося? — спитала докірливо.

— Скоро, моє сонечко, скоро,— почав заспокоювати її,— Днями одержу квартиру, будинок вже готовий...

Раптовий телефонний дзвінок перервав плин думок професора.

— Кому там чого треба? — промовив невдоволено сам до себе. Зняв трубку. Почулися гудки. Хтось помилився.

Професор склав пожовклі листочки щоденника в папку і поклав її у скриньку, де зберігалися його реліквії. Хотів уже не думати, але той

день так ясно стояв перед очима, що не згадувати його було неможливо. Зрештою, згадувати було приємно.

— Як же я її любив!..— зітхнув.

У хаті не було нікого, заговорив сам із собою.

— Це було щастя, справжнє, найбільше в житті. Стільки ж то літ, а все, як учора.

Знов поринув у мрії.

Образи линули у нам'яті один за одним і створювали суцільну стрічку, мов кадри у фільмі про чисте кохання.

Пригадує: в озері сплеснулася рибка і наче нагадала про воду.

— Скупаємося? — спитала Зірка. Заперечень не було.

Вона швидко роздяглася і, поки він опам'ятався, була вже у воді.

— Ходи швидше., чого ти там так довго? — нетерпеливилася.

— Лови! — крикнула і попливла на середину озера.

— Вернися! — заволав, злякавшись.— Вернися! Зірка знала, що Іван не з важних плавців, тому повернулася.

— Ти бачив рибалку? — спитала, показуючи очима в бік лозини з правого боку від них.

г Сказав, що не бачив.

— Он там, у кущах. З середини озера його видно, А ось він виплив зі свого сховку.

Неначе за командою дівчини рибалка покинув своє місце, сховане в прибережних кущах, і попрямував на середину озера, де недавно плавала Зірка.

З кожним порухом весел до берега бігли жмури, відливаючи золотом. На середині озера рибалка зупинив човен, вийняв з води весла, обережно поклав їх на борти, закинув свою вудку і терпеливо почав чекати клювання.' Раптом над його головою, мов вогняна кулька, пролетів пернатий рибалка — зимородок. Він кинувся у воду, розбив своїм зелеио-золотистим тільцем водяну шибу і виніс з неї рибку.

— Оце рибалка! — майже в один голос промовили молоді на березі, а рибалка на воді аж бриля скинув.

— Він тобі кланяється,— пожартував Іван Іванович.— Бриля скинув.

— А може, це тобі кланяється? — не погодилася дівчина.

— Він кланяється красі.

— Думаєш, що всі, як ти, закохані?

— Не думаю.

— Рибалка старий, йому не до краси, — сказала Зірка, все ще стоячи по коліна у воді.

Іван Іванович задумався над її словами. —. Чому ти так сказала? — спитав.

— Бо й ми будемо колись старі і чи будемо тоді захоплюватися красою так, як зараз.

— Красивим будемо захоплюватися до смерті — така моя думка.

— Цікаво, які бажання у цього старого? — задумалася Зірка.

— Мабуть, щоб рибка ловилася.

— Може, золота рибка.

— Йому не зловити, бо я вже зловив золоту рибку — мою чудову Зірку.

— У нього, певне, сварлива жінка,— сказала, ніби не чуючи його слів.

— Чому сварлива?

— Так мені здається.

— А як ми з тобою поженимося, ти будеш сварлива?

— Усе залежатиме від тебе.

— Добре, виходь з води, бо простудишся. Вода не дуже тепла.

У купальнику пирисоиувалася її граціозна фігурка. Не міг відірвати од неї очей.

— Яка ти гарна,— промовив захоплено.

— Ось що, Телесику,— попросила,— відвернися або краще піди он туди в лісок, — показала рукою,— а я викручу купальник і одягну платття.

Іван Іванович пам'ятає, що він пішов тоді далеко, щоб не бентежити Зірки своїм поглядом. Вернувшись, застав її уже в платті.

— Ти одягла платття на мокрий купальник?

— На вогкий. Тепер літо, не простуджуся. Пасемце мокрого волосся спало вниз, і личко було

таке привабливе, що він не міг стриматися, щоб не поцілувати його. Вони обоє були щасливі.

Посідали знов на траву, але вже на сонці, яке поволі хилилося до заходу. За озером, вдалині, жовтіли поля. Звідти линув бій перепелів. Ліс, набравшись за день сонячного тепла, віддав його тепер озерові. Густіше запахли трави, перебиваючи в'язкий запах дубової кори.

На узлісся вийшла козуля, за нею — самець.

— Бачиш, пара, як ми з тобою,— шепнула Зірка ледь чутно, щоб не злякати красивих тварин. Та вони не чули. Спокійно підійшли до озера, напилися води і так само повагом подалися у ліс.

— Щасливі,— зітхнула Зірка.

— Ми щасливіші, принаймні я,— промовив він.— Чому ти так важко зітхнула?

— Вони вже разом, а ми...

— І ми будемо. Не журися, кохана, вже скоро будемо.

Десь недалеко, здавалося, заграв свою пісню деркач і відвернув увагу дівчини від сумних думок.

— Люблю я цю пташину, її нескладну пісню, хоч самої ніколи не бачила,— промовила сумовито Зірка.

— І не дивно.

Іван Іванович пояснив, чому деркача так рідко можна побачити. Живе він у травах і посувається, ніби плаває, серед них, як риба у воді. Рідко підлітає — завжди пішки. Його голос чути далеко. Ось і зараз наче близько, а насправді він хтозна-де.

— Але все-таки колись перелітає, адже це перелітна пташка? — заперечила Зірка.

— Маєш рацію, перелітає, але вночі, коли менше ворогів.

Дівчина задумалася.

Заговорили про вічну боротьбу за існування, про те, що відбувається вона і в світі тварин, і в світі людей.

— Нехай тварини нерозумні,— промовила по хвилині Зірка,— там ідеться про збереження власного життя, а люди? Хіба вони не могли б жити без цієї боротьби?

— Могли б, та, на жаль, не хочуть або ще не доросли?

— А може, колись воєн не буде? — промовила Зірка.

— Колись...— повторив слова дівчини її коханий.— Чи за нашого з тобою життя — не знаю...

Швидко минали години. День кінчався, уступаючи дорогу вечорові, що вже ховався у довгих тінях дубів, феред кущів ліщини, наче соромлячись сонця. У лісі починалася нова пісня: затужила сова, задеркотів дрімлюга, заграли в сто голосів розніжені спекою цвіркуни, низько над землею з тоненьким писком пролетів кажан.

Зірка встала й, очистивши плаття від прилиплих до нього листочків, сказала:

— Гляньмо ще раз на це чудо природи — ліс і озе-

Їю, на місце, де нам було так добре. Чи доведеться ще устрітися тут?

Довго стояли мовчки, вдивлялися очима душі І сердець у чарівну далеч, у сріблясте озеро, що вже починало вкриватися серпанком сивого туману. Оглянулися на ліс, та й він уже був не такий, як удень: став загадковим, таємничим, наче готувався до якогось нічного таїнства.

— Ходімо тепер до мене, — перервала мовчанку Зірка.— Покажу тебе моїй матері. Я сказала, що приведу тебе. їй цікаво побачити майбутнього зятя. При швидкій ході за півгодини дійдемо додому, посидимо там годинку, а потім на вокзал. Я проведу.

Іван Іванович згадав гостинний прийом у матері Зірки. Мати благословляла його, як рідного сина, і її йому вже не довелося більше бачити. Скільки лихих пригод чигає на людей.

Тоді на станції вже сіріло небо, падала роса, світло ліхтарів було наче в ореолах. У чистому небі ще де-не-де блимали зорі. На заході

раптом наче загриміло. Але на це не звернули уваги ні він, ні Зірка. Підійшов поїзд.

— Прощай, моє щастя, моє божище. Люблю тебе безмежно.

— А я більше, — повторила з усмішкою свою улюблену фразу.

Востаннє почув він тоді ці милі слова.

Минули роки, а пам'ять зберегла все, що було, до подробиць. Бачить усмішку, пам'ятає кожен порух уст, сіяння очей і чує цю милу фразу чудової дівчини.

Поки доїхав до своєї станції, був день. Вийшов з вагона все ще під впливом щасливого дня і ніжного прощання. У вухах бринів її милий голос, ввижалися веселі ласкаві очі, чудові брови. Очуняв від незрозумілої метушні на пероні. Люди кричали, кудись поспішали. На їх обличчях був незрозумілий переляк.

— У чому справа? — спитав робітника, що біг кудись повз нього.

— Ви що, з неба звалилися? — спитав грубо.

— Я тільки що приїхав,— почав оправдуватися Іван Іванович, наче в чомусь винен,— Нічого не знаю.

— Війна! — уже спокійніше промовив робітник.— Фашисти перейшли наші кордони.

У грудях юнака щось наче обірвалося, серце на

мить завмерло, зупинилося...

"Вона ще нічого не знає", — була його перша думка. Узяв себе в руки і вийшов з вокзалу. А наступного

дня у переповненому вщерть вагоні їхав до свого полку.

Проте, і їдучи в вагоні, не здавав собі справи, що таке війна. Просто не уявляв її жахів. Думав про близьке серцю — думав про Зірку.

Півроку з автоматом у руках, простим солдатом, а решту війни військовим кореспондентом пройшов Іван Іванович. Зазнав воєнного пекла за чотири роки. Тричі поранений, належався в різних госпіталях. Пройшов страдницьку путь від Дністра до Волги і переможну від Сталінграда до Берліна. По дорозі надивився фашистського варварства.

Та ніколи не сумнівався в тому, що буде жити. Вірив, що йому світить Зірка щастя. І в госпіталях, і в хвилини затишку на фронті мріяв про зустріч з нею. Однак тривога за неї не покидала. За стільки років, та ще таких страшних, чого тільки не могло трапитися.

Відсвяткувавши День Перемоги над фашизмом, поїхав у село під ІПацьком. Сумний пейзаж бачив він з вікон вагона: зруйновані станції, спалені села, вирубані ліси.

Поїзд зупинився там, де чотири роки тому його чекало щастя. Яка переміна! Замість двоповерхового будинку станції — румовище. Нема й сліду від лавочки на пероні, бо й перону немає. Зник і садок...

Постояв на місці колишньої станції, як на могилі, і подався до села, де його приймала добра матуся Зірки.

Села не було. Там, де біліли хати серед зелених садочків, стирчали, мов руки розпачу, що волають до неба про помсту, одинокі димарі й обгорілі стовбури дерев. Пустка. Горобця ніде не видно, ніде собака не

гавкне. Розпач. Коли ж це із землянки, де колись була, певне, хата, виповз дід у лахмітті.

Іван Іванович кинувся до діда, наче від нього залежало життя любимої дівчини.

— Скажіть, будь ласка, що з жінками, які мешкали...— хотів сказати: "Он у тій хаті" — але на її місці лежала купа руїн.

Дід довго дивився на офіцера, намагався пізнати, хто це, але постать була йому незнайома.

— Ви, може, родич будете? — спитав по хвилині дід, оговтавшись від першого враження. За час війни перевидав стільки військових своїх і ворожих, що в першій, хвилині не знав, як відповісти, тому й відповів питанням.

Офіцер сказав, що близький родич.

— Я вас ніколи не бачив, а їхніх родичів знаю,— не довіряв дід.

— Не жив я тут, дідуню, тому й не бачили.

— Так-так, не жили тут,— уточнив старий.—Жінку фашисти замучили за дочку,— промовив.

— За дочку? — крикнув Іван Іванович.— Що ж дочка? Що з нею?

Дід ще раз уважно зміряв офіцера з голови до ніг і, внутрішньо відчувши, що з ним можна говорити, почаЙ сміливіше і багатослівніше розповідати про партизанку Зірку, що багато шкоди завдала фашистам.

Не було сумніву, що дід розповідає про його любиму дівчину-мрію — про Зірку.

— Що ж далі? — квапив офіцер.

— Загинула,— не дивлячись у вічі, промовив старий. Цього слова боявся Іван Іванович, але воно злетілб

з уст старого страшне, як сама смерть.

— Правда, діду? — не хотів вірити, не міг допустити, що більше Зірки не побачить.

Дід образився.

— Старий я, щоб брехати,— промовив сумно.

Аби про щось більше довідатися, треба було задобрити діда, принаймні перепросити його за необдумані слова. У планшеті мав пачку трофейних цигарок. Сам не курив, але на всяк випадок носив із собою.

— Вгощайтеся, дідуню, — почав, простягаючи старому цигарки.

Очі діда засвітилися.

— Давно не курив,— сказав він.

— Беріть цілу пачку, я не курю. А ви не ображайтеся, я не те що не повірив вашим словам, але ця звістка страшна для мене.

-* Певне, наречена? — спитав уже іншим тоном.

— Так, дідуню. Я говорив, що родичка вона мені, але ні, не родичка, наречена. Уже мали побратися, і війна забрала мені її навіки. — Іван Іванович закрив обличчя руками, щоб дід не бачив його сліз.

Дід відвернувся, щоб дати волю людині виплакатися, а потім сказав:

— Плачем, юначе, не поможете. Я думаю, що ще знайдете собі подругу...

Дід обірвав на півслові, бачачи, що офіцер не слухає його порад. Саму думку про іншу жінку він вважав блюзнірством. Проте не заперечував, певний, що старий його не зрозумів би. Зрештою, не міг і не хотів повіри* ти, що Зірка вже не живе. Чому ж ніхто, за словами

діда, не знає, де її могила? Цього не може бути. Хтось мусить знати. Але хто?

— За Шацьком,— почав дід,— є братська могила партизан. її люди насипали, як тільки відігнали ворога. Може, в тій могилі і вона спочиває? Які то були часи, вам не сказати. Сорок другий рік. Партизани в тилу завдавали фашистам втрат не менших, мабуть, як на передовому фронті. Одного разу пустили під укіс поїзд з військом, серед якого був важний генерал. Ніхто живим не вийшов. Показилися тоді фашисти! — продовжував дід.— Того пам'ятного дня вони дощенту спалили село і мало не половину лісу вирубали. За Зірку визначили грошову нагороду за живу чи мертву. її вважали головною.

— Що ж, знайшовся хто?

— Не знайшлося зрадника.

— То, може, ще жива? — уже про себе сказав офіцер, але дід почув.

— Не знаю,— буркнув і, мабуть, ображений, пішов у свою землянку.

Довго ще потім шукав Зірку Іван Іванович. Виїжджав у ліси Волині, бродив...

Минали роки. Іван Іванович живе самотньо, віддався науці. Не женився і сім'ї не заводив. На питання друзів, чому не женився, не відповідав. А раз, притиснутий, як кажуть, до муру, сказав:

— Є люди, як і твори мистецтва, унікальні, неповторні, єдині в своєму роді. Такою неповторною, чарівною залишилася назавжди в душі моїй Зірка.

Сьогодні, наткнувшись на слово "Шацьк", записане в блокноті, спохватився, що, власне, ніколи й не був у Шацьку. Захотів ось хоч віддалено познайомитися з цією місцевістю. Єдиним джерелом була енциклопедія. Вийняв з шафи потрібний том і прочитав, що Шацьк — селище міського типу, розташоване на автошляху Лю-бомль — Піща, у Мальовничому оточенні озер і лісів.

— І все,— промовив сам до себе професор.— А про партизан ні слова. А хіба їх мало загинуло там смертю Хоробрих? У другому виданні енциклопедії треба б доконче доповнити її відомостями про партизан, хоч би про таких, як керівник Степан Шковорода, Зірка, про озера, що не раз червоніли від ворожої кропі.

Професор поклав у шафу том енциклопедії, сів за стіл і поринув у свої думи.